

**RAQAMLI TA'LIM SHAROITIDA BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING KASBIY-PEDAGOGIK  
BARQARORLIGINI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI**

**Aliqulova Gulrux Urol qizi**

*Termiz davlat pedagogika instituti tadqiqotchisi*

**Annotatsiya.** Maqolada raqamli ta'lim sharoitida bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy-pedagogik barqarorligini rivojlantirish yo'llari nazariy jihatdan asoslangan. Pedagogik ta'lim, raqamli transformatsiya va sun'iy intellektga oid davlat hujjatlari asosida muammoning dolzarbligi ochib berilgan. Milliy pedagogik meros, texnologik-pedagogik bilim, o'z kuchiga ishonch, o'qituvchi barqarorligi va sun'iy intellekt kompetensiyalari nazariyalari tahlili asosida barqarorlikni rivojlantirishning oltita yo'li ajratilgan: qadriyatli-ma'naviy, integrativ-mazmuniy, ishonchni mustahkamlash, interfaol-texnologik, hamkorlik-murabbiylik va kasbiy o'zini rivojlantirish yo'llari.

**Kalit so'zlar:** raqamli ta'lim, bo'lajak o'qituvchi, kasbiy-pedagogik barqarorlik, rivojlantirish yo'llari, o'z kuchiga ishonch, murabbiylik, sun'iy intellekt.

**Аннотация.** В статье теоретически обоснованы пути развития профессионально-педагогической устойчивости будущих учителей в условиях цифрового образования. Актуальность проблемы раскрыта на основе государственных документов о педагогическом образовании, цифровой трансформации и искусственном интеллекте. На основе анализа национального педагогического наследия, теорий технологического-педагогического знания, самоэффективности, устойчивости учителя и компетенций в области искусственного интеллекта выделены шесть путей развития устойчивости: ценностно-духовный, интегративно-содержательный, укрепление уверенности, интерактивно-технологический, сотрудничество и наставничество, профессиональное саморазвитие.

**Ключевые слова:** цифровое образование, будущий учитель, профессионально-педагогическая устойчивость, пути развития, самоэффективность, наставничество, искусственный интеллект.

**Abstract.** The article theoretically substantiates ways of developing the professional and pedagogical stability of future teachers in digital education. The relevance of the problem is shown on the basis of state documents on teacher education, digital transformation and artificial intelligence. Drawing on the national pedagogical heritage and on theories of technological pedagogical knowledge, self-efficacy, teacher resilience and artificial intelligence competencies, six ways of developing stability are identified: value-spiritual, integrative-content, confidence building, interactive-technological, collaboration and mentoring, and professional self-development.

**Key words:** digital education, future teacher, professional and pedagogical stability, ways of development, self-efficacy, mentoring, artificial intelligence.

**Kirish**

Raqamli ta'lim sharoitida o'qituvchi faoliyatining mazmuni va shakllari tez o'zgarmoqda. Bugungi bo'lajak o'qituvchi kelgusida qanday raqamli vositalar bilan ishlashini aniq bilmaydi, chunki texnologiyalar uning o'qish davrida ham bir necha marta yangilanadi. Bunday sharoitda oliy pedagogik ta'limning vazifasi talabani muayyan vositalarga emas, balki o'zgarishlarga barqaror munosabatda bo'lishga tayyorlashdan iborat.

O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunida pedagog xodimlarning uzluksiz kasbiy rivojlanishi ta'lim sifatini ta'minlashning muhim sharti sifatida belgilangan [1]. Prezidentning 2020-yil 27-fevraldagi PQ-4623-son Qarorida esa pedagog kadrlarning kasbiy mahoratini uzluksiz rivojlantirib borish, oliy pedagogik ta'limga raqamli texnologiyalarni joriy etish va zamonaviy ta'lim texnologiyalarining mustahkam integratsiyasini ta'minlash ustuvor yo'nalish sifatida ko'rsatilgan [2].

Prezidentning 2024-yil 14-oktabrdagi PQ-358-son Qarori bilan tasdiqlangan Sun'iy intellekt texnologiyalarini 2030-yilga qadar rivojlantirish strategiyasida aholining sun'iy intellektidan foydalanish

bo'yicha bilim va ko'nikmalarini oshirish hamda kadrlar salohiyatini rivojlantirish vazifasi qo'yilgan [3]. "O'zbekiston — 2030" strategiyasida esa har bir insonga o'z salohiyatini ro'yobga chiqarish uchun munosib sharoit yaratish ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan [4].

Ilmiy adabiyotlarda o'qituvchi barqarorligi va raqamli kompetensiyasi masalalari keng yoritilgan bo'lsa-da, raqamli ta'lim sharoitida bo'lajak o'qituvchining kasbiy-pedagogik barqarorligini rivojlantirishning aniq yo'llari yetarli tizimlashtirilmagan. Amaliyotda esa bu vazifa ko'pincha raqamli savodxonlikni oshirish bilan almashtiriladi, holbuki barqarorlik texnik bilimdan ancha kengroq tushunchadir.

Shunday qilib, raqamli ta'lim sharoitida bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy-pedagogik barqarorligini rivojlantirish zarurati bilan buning aniq va nazariy asoslangan yo'llarining ishlab chiqilmaganligi o'rtasida ziddiyat mavjud.

### Adabiyotlar tahlili va metodologiya

**Milliy pedagogik meros.** Abdulla Avloniy "Turkiy guliston yoxud axloq" asarida tarbiyani inson hayotining eng muhim masalasi sifatida ko'rib, yaxshi xulqlar qatorida sabr, g'ayrat, hilm va intizomni alohida ajratadi. Uning fikricha, bu fazilatlar tug'ma emas, balki tarbiya va mashq orqali shakllanadi [5]. Avloniy g'oyalari raqamli davrda ham dolzarbdir: texnologiyalar qanchalik o'zgarmasin, o'qituvchining sabr-toqati va ma'naviy barqarorligi uning kasbiy faoliyati asosi bo'lib qoladi.

**Pedagogik texnologiyalar.** O'.Q. Tolipov va M. Usmonboyeva pedagogik texnologiyani ta'lim maqsadiga kafolatli erishishni ta'minlovchi, oldindan loyihalangan jarayon sifatida talqin qiladi. Mualliflar interfaol metodlarni talabani ta'lim jarayonining faol subyektiga aylantiruvchi vosita sifatida ko'rsatgan [6].

**Texnologik-pedagogik bilim.** P. Mishra va M. Koehler o'qituvchining texnologiyani samarali qo'llashi uchun fan mazmuni, pedagogika va texnologiya bo'yicha bilimlarning integratsiyasi zarurligini asoslagan. Ularning modeliga ko'ra, texnologiyani pedagogik va mazmuniy kontekstdan ajratib o'rgatish o'qituvchiga uni darsda qo'llash ko'nikmasini bermaydi [9].

**O'z kuchiga ishonch.** A. Bandura o'z kuchiga ishonchning (self-efficacy) to'rt manbaini ajratgan: shaxsning o'z muvaffaqiyatli tajribasi, boshqalarning muvaffaqiyatini kuzatish, ishonchli shaxsning so'z bilan ruhlantirishi va shaxsning emotsional-fiziologik holati. Muallifning fikricha, o'z kuchiga ishonchi yuqori shaxs qiyinchiliklarni tahdid emas, yengish mumkin bo'lgan vazifa sifatida qabul qiladi [7].

**O'qituvchi barqarorligi.** C. Day va Q. Gu o'qituvchi barqarorligini faqat shaxsiy xususiyat emas, balki munosabatlarga asoslangan hodisa sifatida ko'rib chiqadi. Ularning fikricha, hamkasblar, rahbariyat va kasbiy hamjamiyat bilan sog'lom munosabatlar o'qituvchining murakkab davrlarda ham kasbiy sadoqatini saqlab qolishiga yordam beradi [8].

**Sun'iy intellekt kompetensiyalari.** UNESCO tomonidan ishlab chiqilgan o'qituvchilar uchun sun'iy intellekt kompetensiyalari doirasida inson markazli tafakkur, sun'iy intellekt etikasi, sun'iy intellekt asoslari va qo'llanilishi, sun'iy intellekt pedagogikasi hamda kasbiy rivojlanish uchun sun'iy intellekt yo'nalishlari ajratilgan [10]. Hujjatda o'qituvchining texnologiyalarga nisbatan subyekt bo'lib qolishi asosiy tamoyil sifatida ilgari surilgan.

Tahlil shuni ko'rsatadiki, ko'rib chiqilgan nazariyalarning har biri barqarorlikning muayyan jihatini yoritadi. Biroq ularni raqamli ta'lim sharoitida bo'lajak o'qituvchi barqarorligini rivojlantirishning yaxlit yo'llari tizimiga birlashtirgan tadqiqotlar yetarli emas.

**Tadqiqot metodologiyasi.** Tadqiqotning metodologik asosini tizimli, inson markazli, kompetensiyaviy va faoliyatli yondashuvlar tashkil etadi. Tadqiqotda me'yoriy-huquqiy hujjatlar va ilmiy manbalarni nazariy tahlil qilish, qiyosiy tahlil, tizimlashtirish, umumlashtirish va pedagogik loyihalash usullari qo'llanildi.

### Natijalar va muhokama

Nazariy tahlil asosida raqamli ta'lim sharoitida bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy-pedagogik barqarorligini rivojlantirishning oltita yo'li ajratildi. Quyida ularning har biri alohida ko'rib chiqiladi.

**1. Qadriyatli-ma'naviy yo'l.** Bu yo'l bo'lajak o'qituvchida o'z kasbining qadrini anglash va raqamli davrda ham o'qituvchi rolining ustuvorligiga ishonchni shakllantirishga qaratilgan. Uning nazariy asosini Avloniyning sabr, g'ayrat va intizomni tarbiyalash haqidagi g'oyalari [5] hamda UNESCO doirasidagi inson markazli tafakkur tamoyili [10] tashkil etadi. Amalga oshirish vositalari: "Raqamli davrda o'qituvchi missiyasi" mavzusidagi munozaralar, milliy pedagogik merosni o'rganish, tajribali ustoz-o'qituvchilar bilan uchrashuvlar. Bu yo'l kasbiy motivatsiyani mustahkamlab, texnologiyalar o'qituvchini almashtiradi degan xavotirga qarshi ichki tayanch yaratadi.

**2. Integrativ-mazmuniy yo'l.** P. Mishra va M. Koehler modeliga [9] muvofiq, raqamli vositalar alohida texnik kurs sifatida emas, balki pedagogika va fan metodikasi mazmuniga singdirilgan holda o'rganiladi. Masalan, talaba sun'iy intellekt vositasini o'rganar ekan, uni muayyan dars maqsadi, o'quvchilar yoshi va fan mazmuni bilan bog'lab qo'llashni mashq qiladi. Bu yo'l texnologiya bilan ishlashdagi chalkashlik va noaniqlikni kamaytiradi, chunki talaba har bir vositaning pedagogik o'rnini aniq tushunadi.

**3. Ishonchni mustahkamlash yo'li.** Bu yo'l A. Banduraning o'z kuchiga ishonch manbalari haqidagi nazariyasiga [7] asoslanadi. Har bir manba raqamli ta'lim sharoitida aniq pedagogik vositaga aylantirildi (1-jadval).

**1-jadval**

**O'z kuchiga ishonch manbalarining raqamli ta'limdagi pedagogik vositalari**

| <b>Ishonch manbai</b>                  | <b>Pedagogik vosita</b>                                                      | <b>Kutiladigan natija</b>                                    |
|----------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------|
| O'z muvaffaqiyatli tajribasi           | Oddiydan murakkabga qarab tuzilgan raqamli topshiriqlar tizimi               | Talaba har bir bosqichda muvaffaqiyatni his qiladi           |
| Boshqalarning muvaffaqiyatini kuzatish | Tajribali o'qituvchilarning raqamli darslari video yozuvlarini tahlil qilish | "Men ham uddalay olaman" degan ishonch paydo bo'ladi         |
| So'z bilan ruhlantirish                | O'qituvchi va murabbiyning konstruktiv, aniq qayta aloqasi                   | Talaba o'z yutuq va kamchiliklarini real baholaydi           |
| Emotsional holat                       | Raqamli vositalar bilan ishlashda xotirjamlikni saqlash mashqlari            | Xavotir kamayadi, qiyinchilik vazifa sifatida qabul qilinadi |

Jadvaldan ko'rinadiki, o'z kuchiga ishonch tasodifan emas, balki maqsadli pedagogik vositalar orqali shakllantiriladi. Bu yo'l barqarorlikning emotsional-irodaviy komponentini rivojlantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

**4. Interfaol-texnologik yo'l.** O'.Q. Tolipov va M. Usmonboyeva ko'rsatganidek, interfaol metodlar talabani ta'lim jarayonining faol subyektiga aylantiradi [6]. Raqamli ta'lim sharoitida bu yo'l raqamli keyslar (masalan, onlayn darsda yuzaga kelgan nizoli vaziyat), simulyatsiyalar, onlayn rolli o'yinlar va raqamli muhitdagi mikroo'qitish orqali amalga oshiriladi. Bunda talaba raqamli muhitdagi kasbiy qiyinchiliklarni real faoliyatdan oldin xavfsiz sharoitda boshdan kechiradi.

**5. Hamkorlik-murabbiylik yo'li.** C. Day va Q. Gu barqarorlikni munosabatlarga asoslangan hodisa sifatida ko'radi [8]. Shu sababli bu yo'l talabalarning onlayn hamkorlik guruhlarini, pedagogik amaliyotda murabbiy birlashtirish va bo'lajak o'qituvchilarning raqamli kasbiy hamjamiyatlarini tashkil etishni nazarda tutadi. Raqamli platformalar bu yo'lga to'siq emas, balki imkoniyat bo'ladi: ular talabaga turli hududlardagi tajribali o'qituvchilar bilan muloqot qilish imkonini beradi.

**6. Kasbiy o'zini rivojlantirish yo'li.** Bu yo'l UNESCO doirasidagi kasbiy rivojlanish uchun sun'iy intellektidan foydalanish yo'nalishiga [10] tayanadi. Talaba raqamli portfolio yuritadi, shaxsiy kasbiy rivojlanish rejasini tuzadi va o'z tajribasini muntazam reflektiv tahlil qiladi. Shuningdek, bu yo'l raqamli

gigiyena ko'nikmalarini – ish va shaxsiy vaqt chegarasini saqlash, axborot oqimini boshqarishni ham o'z ichiga oladi. Natijada talaba raqamli muhitga moslashibgina qolmay, uni o'z rivojlanish vositasiga aylantiradi.

**7. Yo'llarning barqarorlik komponentlari bilan bog'liqligi.** Har bir yo'l kasbiy-pedagogik barqarorlikning muayyan komponentini ustuvor rivojlantiradi (2-jadval).

*2-jadval*

**Rivojlantirish yo'llarining barqarorlik komponentlari bilan bog'liqligi**

| <b>Rivojlantirish yo'li</b>  | <b>Ustuvor rivojlantiradigan komponent</b>  |
|------------------------------|---------------------------------------------|
| Qadriyatli-ma'naviy          | Motivatsion-qadriyatli                      |
| Integrativ-mazmuniy          | Kognitiv                                    |
| Ishonchni mustahkamlash      | Emotsional-irodaviy                         |
| Interfaol-texnologik         | Kognitiv va emotsional-irodaviy             |
| Hamkorlik-murabbiylik        | Emotsional-irodaviy va refleksiv-faoliyatli |
| Kasbiy o'zini rivojlantirish | Refleksiv-faoliyatli                        |

Jadvaldan ko'rinadiki, oltita yo'l birgalikda barqarorlikning barcha komponentlarini qamrab oladi. Biror yo'lining tushib qolishi muayyan komponentning rivojlanmay qolishiga olib keladi. Shu sababli yo'llar majmua sifatida qo'llanishi lozim.

Bu ketma-ketlik barqarorlikni qadriyatdan bilimga, bilimdan ishonchga, ishonchdan esa mustaqil kasbiy rivojlanishga qarab bosqichma-bosqich rivojlantirish imkonini beradi. Shu bilan birga, har bir kursda boshqa yo'llar ham yordamchi sifatida qo'llanadi.

Taklif etilgan yo'llar tizimining ilmiy yangiligi shundaki, unda milliy pedagogik meros va zamonaviy xalqaro nazariyalar yagona tizimga birlashtirilgan. Raqamli texnologiyalar esa barqarorlikka tahdid sifatida emas, balki uni rivojlantirish vositasi sifatida qaralgan.

### **Xulosa**

O'tkazilgan nazariy tadqiqot asosida quyidagi xulosalarga kelindi.

Birinchidan, pedagogik ta'lim, raqamli transformatsiya va sun'iy intellektga oid davlat hujjatlari bo'lajak o'qituvchilarni raqamli muhitdagi o'zgarishlarga barqaror munosabatda bo'lishga tayyorlashni taqozo etadi. Bu vazifa raqamli savodxonlikni oshirish bilan cheklanmaydi.

Ikkinchidan, raqamli ta'lim sharoitida kasbiy-pedagogik barqarorlikni rivojlantirishning oltita yo'li asoslandi: qadriyatli-ma'naviy, integrativ-mazmuniy, ishonchni mustahkamlash, interfaol-texnologik, hamkorlik-murabbiylik va kasbiy o'zini rivojlantirish yo'llari.

Uchinchidan, yo'llar birgalikda barqarorlikning motivatsion-qadriyatli, kognitiv, emotsional-irodaviy va refleksiv-faoliyatli komponentlarini to'liq qamrab oladi va faqat majmua sifatida qo'llanganda kutilgan natijani beradi.

To'rtinchidan, yo'llarni o'qish yillari bo'yicha qadriyatdan bilimga, bilimdan ishonchga va ishonchdan mustaqil kasbiy rivojlanishga qarab ketma-ket amalga oshirish maqsadga muvofiq.

### **Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati**

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. 2020-yil 23-sentabr, O'RQ-637-son // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Pedagogik ta'lim sohasini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori. 2020-yil 27-fevral, PQ-4623-son // <https://lex.uz/docs/4749364>

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Sun'iy intellekt texnologiyalarini 2030-yilga qadar rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Qarori. 2024-yil 14-oktabr, PQ-358-son // <https://lex.uz/docs/-7158604>
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "«O'zbekiston — 2030» strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni. 2023-yil 11-sentabr, PF-158-son // <https://lex.uz/docs/6600413>
5. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: O'qituvchi, 1992. – 160 b.
6. Tolipov O'.Q., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. – Toshkent: Fan, 2006.
7. Bandura A. Self-Efficacy: The Exercise of Control. – New York: W.H. Freeman, 1997.
8. Day C., Gu Q. Resilient Teachers, Resilient Schools: Building and Sustaining Quality in Testing Times. – London: Routledge, 2014.
9. Mishra P., Koehler M.J. Technological pedagogical content knowledge: A framework for teacher knowledge // Teachers College Record. – 2006. – Vol. 108, No. 6. – P. 1017–1054.
10. UNESCO. AI competency framework for teachers. – Paris: UNESCO, 2024.